

Programet për Dhunuesit në Ballkanin Perëndimor;
Shqyrtimi i Praktikave Ekzistuese dhe i Mënyrave për të Ecur Përpara

Autorët: Sandra Jovanović Belotić
Berta Vall

Citimi i sugjeruar: Jovanović, S. & Vall, B. (2022). *Perpetrator Programmes in the Western Balkans; Mapping the Existing Practices and Ways Forward*. Executive summary. Albania. Berlin: The European Network for the Work With Perpetrators of Domestic Violence (WWP EN).

Redaktor: Irena Znidaršić Trbojević
Dizenjues Grafik: Monika Medvey

© 2022, Rrjeti Evropian për Punën me Dhunuesit
Leunaer StraÙe 7, 12681 Berlin
ISBN 978-92-990091-2-3
www.work-with-perpetrators.eu

Raporti u përgatit në kuadër të projektit STOPP – “Mbështetje për zbatimin e programeve për dhunuesit ndaj grave dhe dhunës në familje në Turqi dhe në Ballkanin Perëndimor”. Projekti drejtohet nga Rrjeti Evropian për Punën me Dhunuesit-WWP EN në partneritet me UN Women si pjesë e programit rajonal *Zbatimi i Normave, Ndryshimi i Mendësive: Fund Dhunës ndaj Grave në Ballkanin Perëndimor dhe Turqi*, financuar nga Bashkimi Evropian.

Ky publikim u realizua me mbështetjen financiare të Bashkimit Evropian. Përmbajtja e tij është përgjegjësi vetëm e WWP EN dhe nuk pasqyron domosdoshmërisht pikëpamjet e Bashkimit Evropian.

Përmbajtja e këtij botimi nuk pasqyron pikëpamjet e UN Women, të Bordit të vet Ekzekutiv apo të Shteteve Anëtare të Kombeve të Bashkuara. Pikëpamjet në këtë botim nuk nënkuptojnë ndonjë opinion mbi statusin ligjor të ndonjë vendi ose territori, ose të autoriteteve të tyre, ose përcaktimin e kufijve përkatës. Teksti nuk është redaktuar sipas standardeve zyrtare të botimit dhe UN Women nuk mban asnjë përgjegjësi për ndonjë gabim.

Konteksti Rajonal dhe Rekomandimet

Përmbledhja ekzekutive paraqet rekomandimet kryesore për zhvillimin në të ardhmen të programeve për dhunuesit. Ajo bazohet në studimin rajonal të paraqitur në raportin Programet për Dhunuesit në Ballkanin Perëndimor; Shqyrtimi i Praktikave Ekzistuese dhe i Mënyrave për të Ecur Përpara.

Qëllimi i studimit ishte mbledhja e informacionit në lidhje me programet ekzistuese të dhunuesve në Ballkanin Perëndimor, karakteristikat e tyre dhe nivelin e tyre të përputhshmërisë me Standardet Evropiane të Cilësisë dhe Konventën e Stambollit. Gjithashtu, ai u përqendruanë analizimin e procesit të zbatimit të Nenit 16 të Konventës së Stambollit në secilin nga vendet. Studimi shqyrtoi 26 programe të dhunuesve dhe 21 shërbime mbështetëse për të mbijetuarat/it në Shqipëri, Bosnjë dhe Hercegovinë, Kosovë*, Mal të Zi, Maqedoninë e Veriut dhe Serbi.

Megjithëse situata në secilin vend është e ndryshme, gjatë studimit janë identifikuar disa tendenca të cilat nxjerrin në pah nevojën për përmirësime në aspektet e aksesit në programet për autorët e dhunës dhe sigurimin e cilësisë së tyre, përmirësimin e politikave të koordinuara dhe bashkëpunimin me shërbimet mbështetëse për gratë dhe përmirësimin e perspektivave gjinore dhe zbatimin e standardeve minimale të praktikës.

Programet për dhunuesit janë të përcaktuara me ligj në të gjitha vendet; megjithatë, zbatimi i tyre në praktikë është i pazhvilluar mirë. Masat apo sanksionet ekzistuese zbatohen rrallë dhe ka mungesë të shërbimeve të disponueshme. Në asnjë nga vendet nuk ka financim shtetëror specifik dhe të qëndrueshëm për programet e dhunuesve. Në Bosnje dhe Hercegovinë, Mal të Zi, Maqedoninë e Veriut dhe Serbi, shumë programe u zhvilluan si një mënyrë për t'i shtuar ato në fushën e veprimtarisë së profesionistëve tashmë të punësuar në disa shërbime shtetërore dhe jo si një shërbim i specializuar. Kornizat kombëtare në Bosnje dhe Hercegovinë dhe Mal të Zi pasqyrojnë një qasje klinike në vend të një qasje të informuar gjinore ndaj dhunës. Programet u janë caktuar qendrave të shëndetit mendor dhe zbatohen kryesisht në frymën e praktikës së shëndetit mendor, veçanërisht në Mal të Zi.

Llojshmëria e programeve në rajon është e ulët, për sa i përket mënyrave aktuale të regjistrimit në programe si dhe aksesit të programeve për lloje të ndryshme klientësh. Programe specifike në kontekstin e burgjeve nuk ekzistojnë, përveç nismave pilot në Serbi dhe punës së iniciuar nga OJQ-të në Shqipëri. Programe specifike për dhunuesit seksualë, siç përvijohet në Nenin 16 të Konventës së Stambollit, gjithashtu nuk ekzistojnë. Nuk ka asnjë qasje apo program specifik për lloje të tjerë dhunuesish, si abuzuesit seksual të fëmijëve, femrat dhunuese dhe dhunuesit në marrëdhënie të tjera të dhunës në familje.

Vendet kanë bërë pak në drejtim të garantimit të cilësisë së punës me dhunuesit. Standardet janë miratuar vetëm në Maqedoninë e Veriut, ndërsa në Serbi dhe Shqipëri standardet ekzistuese nuk janë miratuar. Në Mal të Zi janë hartuar Udhëzimet për Zbatimin e Masave Mbrojtëse të Trajtimit të Detyrueshëm Psikosocial, duke krijuar kështu një burim të vlefshëm; megjithatë, ato janë më shumë një sërë udhëzimesh për profesionistët sesa standarde aktuale. Organizatat që punojnë në terren kanë bashkuar përpjekjet e tyre në rrjetet kombëtare në Serbi dhe Shqipëri, ndërsa roli i tyre në procesin e sigurimit të cilësisë ende nuk njihet. Në asnjë vend nuk ka vlerësim sistemik të programeve, përveç nismave të bazuara në projekte të disa OJQ-ve.

* Për Bashkimin Evropian, kjo pikëpamje është pa paragjykim ndaj qëndrimeve mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244/1999 të Këshillit të Sigurimit të OKB-së dhe Opinionin e Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë për shpalljen e pavarësisë së Kosovës. Për UN Women, referencat për Kosovën duhet të kuptohen se janë në kontekstin e Rezolutës 1244 të Këshillit të Sigurimit të OKB-së (1999).

Përmirësimi i aksesueshmërisë së programeve për dhunuesit dhe sigurimi i cilësisë së tyre janë hapa të nevojshëm për zhvillimin e mëtejshëm të programeve për dhunuesit në rajon. Këta hapa duhet të udhëhiqen nga institucionet qeveritare përkatëse, pasi shteti luan një rol vendimtar në përcaktimin e kuadrit ligjor në çdo vend. Rekomandimet kryesore në këtë aspekt janë:

- Zhvillimi i programeve për dhunuesit si shërbime të specializuara, duke përfshirë caktimin e burimeve specifike dhe të qëndrueshme të financimit (jo vetëm shtesa në fushën ekzistuese të veprimtarisë së disa profesionistëve apo institucioneve).
- Shtetet duhet të garantojnë që programet të caktohen në sektorët më të përshtatshëm, që të mundësohet zbatimi i tyre në përputhje me standardet ndërkombëtare të praktikës së sigurt.
- Ka nevojë urgjente për të rritur numrin e programeve të disponueshme në rajon.
- Programet që ofrohen në burgje duhet të kalojnë nga niveli i veprimtarive të përgjithshme korrektuese në nivelin e programeve specifike që trajtojnë dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje.
- Zhvillimi i programeve specifike për dhunuesit seksual.
- Zhvillimi i programeve/qasjeve specifike për të punuar me lloje të tjerë dhunuesish, si abuzuesit seksual të fëmijëve, femrat dhunuese dhe dhunuesve në marrëdhënie të tjera.
- Hartimi/miratimi i standardeve kombëtare dhe mekanizmeve për monitorimin e zbatimit të tyre.
- Krijimi i vlerësimit sistemik të programeve të dhunuesve.
- Kuadri ligjor duhet të përfshijë të gjithë aspektet e përmendura më sipër. Ai gjithashtu duhet të ofrojë alternativa të ndryshme referimi për në programet e trajtimit të dhunuesve.

Programet e autorëve të dhunës në rajon nuk e kanë gjetur ende vendin e tyre në reagimin e koordinuar të komunitetit kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Shpesh, bashkëpunimi reduktohet në referime, në vend të punës së përbashkët në nivele operative dhe strategjike. Nuk ka bashkëpunim të ngushtë ndërmjet programeve të dhunuesve dhe shërbimeve të tjera të specializuara që punojnë me abuzuesit e substancave narkotike ose problemet e shëndetit mendor. Edhe pse në disa vende (Maqedoni e Veriut, Kosovë, Mali i Zi) ekzistojnë mekanizma referimi për dhunuesit që përballen edhe me abuzimin me substancat, këto programe duket se janë të kufizuara në trajtim mjekësor pa u fokusuar në shkaqet e dhunës.

Nivelet e bashkëpunimit me shërbimet mbështetëse të grave ndryshojnë sipas vendeve. Nivelet më të larta të bashkëpunimit janë të pranishme në kontekstet ku programet krijohen nga OJQ-të që mbështesin gratë, si Shqipëria, pjesë të Bosnjës Hercegovinës dhe pjesë të Maqedonisë së Veriut. Në Serbi, ky bashkëpunim është i kufizuar në disa qytete, ndërsa në Kosovë dhe Mal të Zi zhvillohet në një nivel më të përgjithshëm (për shembull bashkëpunimi në veprimtari ndërgjegjësimi), dhe jo në fushën e punës me dhunuesit.

Elementi kryesor i bashkëpunimit me shërbimet mbështetëse të grave është vendosja e kontaktit të sigurt dhe mbështetje për të mbijetuarat në kontekstin e kohëzgjatjes së zbatimit të programit për dhunuesit. Ka pasur vetëm disa praktika ku ky bashkëpunim është përcaktuar qartë dhe janë hartuar rolet dhe përgjegjësitë e secilës organizatë/profesionist.

Përmirësimi i politikave të koordinuara dhe bashkëpunimit me shërbimet mbështetëse të grave në rajon është një nga detyrat kryesore për zhvillimin e programeve në të ardhmen. Rekomandimet kryesore në këtë aspekt janë:

- Secili vend duhet të zhvillojë një kornizë gjithëpërfshirëse për bashkëpunimin ndërmjet programeve për dhunuesit dhe palëve të tjera të interesuara. Programet për dhunuesit duhet të përfshihen në punën e grupeve kombëtare të koordinimit ndaj dhunës në familje në vendin përkatës.
- Krijimi i bashkëpunimit të ngushtë me shërbime të tjera të specializuara që punojnë me abuzuesit e substancave narkotike ose persona me probleme të shëndetit mendor.
- Bashkëpunimi me shërbimet mbështetëse të grave duhet të forcohet, veçanërisht në rastet e Serbisë, Kosovës, Malit të Zi dhe disa zonave të Bosnjës dhe Hercegovinës ku programet nuk drejtohen nga OJQ-të e grave.
- Hartimi i procedurave të qarta për kontaktimin dhe mbështetjen e të mbijetuarave; kjo është një nevojë urgjente në të gjitha vendet e rajonit. Programet ekzistuese duhet të rishikojnë praktikën e tyre, të hartojnë dhe zbatojnë procedurat për kontaktimin e të mbijetuarave në çdo rast.

Megjithëse praktikën ndryshojnë ndërmjet organizatave dhe vendeve, në shumë raste ka mungesë të perspektivës gjinore, ndërkohë që perspektiva klinike ose psikoedukative është dominuese. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në nivelin e zbatimit të programit dhe kurrikulës së tij. Shumë programe deklarojnë se kanë përfshirë në punën e tyre role gjinore, stereotipe dhe maskulinitete. Ka disa programe që nuk trajtojnë këto çështje dhe fokusohen më shumë ose vetëm në menaxhimin e zemërimit, stresit dhe komunikimit jo të dhunshëm.

Praktikat e identifikuar për vlerësimin dhe menaxhimin e riskut në rajon janë çështje shqetësuese. Shumica e programeve të hartuara nuk kanë procedura të standardizuara që zbatohen në çdo rast për vlerësimin dhe menaxhimin e riskut. Shumë programe nuk përdorin metoda të bazuara në evidenca për vlerësimin dhe menaxhimin e riskut, ndërkohë që disa të tjerë nuk përfshijnë perspektivën e të mbijetuarës/it. Si një metodë për të vlerësuar dhe menaxhuar riskun, disa programe përdorin teste dhe mjete psikologjike, në vend të procedurave më gjithëpërfshirëse të vlerësimit të riskut të bazuara në evidenca. Disa mbështeten në vlerësimin e riskut nga palë të tjera të interesuara, duke neglizhuar natyrën dinamike të tij.

Shumë organizata në rajon bëjnë kryesisht punë individuale me dhunuesit, ndërsa disa të tjera ofrojnë punë ekskluzivisht individuale. Potencialet e punës në grup për nxitjen e ndryshimit nuk përdoren sa duhet, si rrjedhojë e numrit të ulët të autorëve të dhunës të referuar në programe, mungesës së burimeve, programit apo trajnimit, apo hezitimeve për shkak të qëndrimeve të meshkujve ndaj punës në grup. Shumë pohuan se programet në grup për dhunuesit ishin mjaft të shkurtra, pasi ato përfshijnë 12 seanca në grup në Shqipëri dhe 16 seanca në grup në Maqedoninë e Veriut dhe në zona të Bosnje-Hercegovinës.¹ Duke ditur se sa të rrënjosura janë dogmat që mbështesin sjelljen e dhunshme, vihet në dyshim nëse këto programe të shkurtra mund të arrijnë ndryshime afatgjata.

---

1 Kjo i referohet numrit të seancave në grup, jo kohëzgjatjes së të gjithë programit. Programet zakonisht kanë 2-4 seanca individuale në fazën e pranimit, përpara punës në grup.

Ka nevojë urgjente për përmirësimin e perspektivës gjinore dhe zbatimin e standardeve minimale të praktikës. Rekomandimet kryesore në këtë fushë janë:

- Perspektiva gjinore duhet të zbatohet në të gjitha nivelet e programit. Ajo duhet të mbështesë kurrikulat për punën (përsa i përket temave thelbësore, parimeve), trajnimin e stafit, kompozimin e ekipeve mbështetëse (ndihmës meshkuj dhe femra) dhe qasjen në punën me klientët meshkuj dhe/ose femra.
- Programet duhet të mbështeten për të përcaktuar qartë dhe për t'iu përmbytur kriterëve të standardeve të praktikës së sigurt, dhe që gjithashtu marrin parasysh burimet dhe kompetencat aktuale të tyre.
- Të gjitha programet duhet të analizojnë praktikën e tyre nga perspektiva e riskut dhe të bëjnë ndryshimet e nevojshme. Rekomandohet fuqimisht që çdo program të hartojë dhe miratojë procedura të standardizuara rreth riskut, ose edhe më mirë, procedura në nivel vendi nëpërmjet standardeve ose protokolleve. Këto procedura duhet të bazohen në gjykimin strukturor profesional si një qasje e pranuar gjerësisht në këtë fushë, të përfshijnë perspektivën e të mbijetuarës /it dhe të përdorin një nga instrumentet e riskut të bazuar në evidenca (si SARA, DASH).
- Programet për dhunuesit inkurajohen të zbatojnë punën në grup me dhunuesit dhe të rrisin kohëzgjatjen e programeve për të arritur efekte afatgjata.

Rekomandime specifike për vendin: Shqipëria

Shqipëria është një vend me shumë potenciale për punë cilësore me dhunuesit. Ajo ka disa programe të cilësore dhe me përvojë të bazuar në komunitete që mund të jenë partnerë aktivë jo vetëm në punën bazë, por edhe në veprimtari strategjike. Megjithatë, ka shumë për të bërë për të garantuar zbatimin cilësor në mbarë vendin të programeve për autorët e dhunës. Mangësitë kryesore janë identifikuar në fushën e aksesueshmërisë së programeve, për të cilën shteti duhet të marrë një rol më aktiv. Nevojiten disa përmirësime në mënyrën se si programet zbatohen në praktikë. Rekomandimet kryesore janë si më poshtë:

- **Krijimi i burimeve të qëndrueshme të financimit shtetëror.** Programet për autorët e dhunës në Shqipëri varen nga fondet e paqëndrueshme të projekteve. Kjo ndikon në shërbimet ekzistuese dhe kufizon potencialin e tyre për shtrirje në nivel kombëtar. Ndonëse programet njihen me ligj, dhe megjithëse institucionet shtetërore përdorin shërbimet për dhunuesit (ato i referojnë dhunuesit në programe) dhe bashkëpunojnë në procesin e rregullimit të tyre (nëpërmjet hartimit të standardeve), financimi shtetëror nuk ekziston. Në përcaktimin e burimeve të financimit, është e rëndësishme të siguroheni që ato të mos ndikojnë në financimin e shërbimeve të mbështetjes së të mbijetuarve.
- **Shtrirja e programeve në mbarë vendin.** Krijimi i shërbimeve të reja në vend në mënyrë që ato të jenë të disponueshme të paktën në çdo qark, ose në secilin nga qytetet më të mëdha të vendit.
- **Miratimi i standardeve dhe forcimi i tyre nëpërmjet protokolleve specifike operacionale.** Siç u informua gjatë këtij studimi, standardet ekzistuese janë në proces miratimi. Duke qenë se disa elementë kyç të punës për sigurinë e të mbijetuarës/it së dhunës nuk janë operacionalizuar (vlerësimi dhe menaxhimi i riskut dhe kontaktimi dhe mbështetja e të mbijetuarve), ekziston nevoja për të mbështetur standardet ekzistuese me protokolle operacionale për këto çështje. Protokollet operacionale që janë duke u hartuar aktualisht nga sektori i OJQ-ve² duhet të pranohen edhe nga shteti, në mënyrë që të zbatohen në mbarë vendin.

Është mjaft e rëndësishme që të krijohet sistemi për vlerësimin dhe monitorimin e zbatimit të standardeve. Në këto procese duhet të angazhohen ekspertë të fushës. Praktikrat e mira nga Mbretëria e Bashkuar dhe Gjermania, ku këto detyra u janë besuar rrjeteve kombëtare si organe eksperte, mund të zbatohen edhe në Shqipëri.
- **Zhvillimi i programeve të specializuara për dhunuesit seksual dhe për të punuar me lloje të tjerë klientësh (femrat dhunuese, autorë të dhunës në familje...).** Çdo kategori klientësh kërkon një program specifik që duhet të zhvillohet. Disa nga praktikrat aktuale ku këta klientë janë të përfshirë në trajtim pa një program apo qasjen e duhur duhet të ndërpriten.
- **Zhvillimi i programeve në mjedisin e burgut.** Programet specifike për burgjet janë të kufizuara vetëm në iniciativën e një OJQ-je. Duhet të zhvillohen programe specifike për mjediset e burgjeve dhe të planifikohet zbatimi i tyre në të gjithë vendin.
- **Ndryshimi i këndvështrimit aktual që fokusohet në punën individuale me dhunuesit të drejtuar nga meshkujt.** Programet për dhunuesit synojnë të thyejnë kornizat e roleve tradicionale gjinore, dhe një nga mënyrat që ata e adresojnë këtë është përmes vetë organizimit të programit. Përfshirja e lehtësueseve femra në punë mund të sfidojë

2 Hartimi i protokolleve operacionale për bashkëpunimin ndërmjet programeve për dhunuesit dhe shërbimeve mbështetëse për të mbijetuarat, si dhe për vlerësimin dhe menaxhimin e riskut janë veprimtari në kuadër të projektit ALIVE, të koordinuara nga OJQ-ja CIES në bashkëpunim me partnerët lokalë (Shkolla Shqiptare e Administratës Publike, Gruaja tek Gruaja, Tjetër Vizion dhe Vatra)

qëndrimet ekzistuese, si dhe një program për dhunuesit në grup që sfidon dogmën se burrat nuk duhet të hapen dhe të ndajnë me burra të tjerë. Rezistencat dhe hezitimet duhet të adresohen jo vetëm nga dhunuesit, por edhe nga lehtësuesit apo ndihmësit e programit. Rekomandohet fuqimisht që kjo të mos përkufizohet si një opsion (që dhunuesit mund të zgjedhin nëse do të regjistrohen në punë individuale apo në grup, apo të punojnë me një lehtësues/ndihmës mashkull apo femër), por si një strukturë programi.

Përvojat ekzistuese të CLMB dhe ZDB që po pilotojnë këtë metodë pune duhet të përdoren për të hartuar strategji për ndryshimin e këndvështrimeve ekzistuese dhe për të mbështetur programe të tjera.³

- **Krijimi i një programi në grup që mund të promovojë një ndikim afatgjatë tek dhunuesit.** Programi ekzistues prej 12 seancash duhet të forcohet dhe zgjerohet. Është e rëndësishme të bëhet një analizë paraprake e programit ekzistues në mënyrë që ai të mund të zhvillohet më tej duke shtuar përmbajtjet që mungojnë, ose mund të trajtohet më gjerësisht.
- **Organizimi i vlerësimit të vazhdueshëm të programeve për dhunuesit.** Rekomandohet organizimi i vlerësimit mbarëkombëtar të programeve për dhunuesit duke përdorur të njëjtën metodologji dhe të njëjtat instrumente. Kjo nuk duhet të jetë një veprimtari projekti, por pjesë integrale e zbatimit të programit.
- **Përmirësimi i kurrikulave ekzistuese për vlerësimin dhe menaxhimin e riskut dhe kontaktimin e mbështetjen e të mbijetuarve.** Praktikantët ekzistues për vlerësimin e riskut dhe mbështetjen e të mbijetuarës /it duhet të jenë funksionale dhe të zbatohen. Profesionistët kanë nevojë për ngritje të mëtejshme kapacitetesh në këto aspekte, që nuk kufizohet vetëm në trajnime por që përfshin edhe ndërhyrje si mentorim ose konsulencë.

---

3 Veprimtaria po zbatohet në kuadër të projektit STOPP

The European Network for the Work with Perpetrators of Domestic Violence (WWP EN)

Founded in 2014, the European Network for the Work with Perpetrators of Domestic Violence (WWP EN) is a membership organisation with members including perpetrator programmes, research institutes, and victim/survivor support services. Today, we unite over 60 members across Europe for a common goal: accountable, effective, and victim-centred perpetrator work.

We believe that gender-based violence violates women's human rights and aim to create a gender equitable world by supporting member organisations in their work with those who choose to use violence in intimate partnerships, predominantly men.

As an umbrella organisation, WWP EN supports its members in offering and developing responsible, victim-focused perpetrator work. As part of our capacity-building, we offer innovative and essential training for perpetrator programmes. Additionally, we work to promote the Istanbul Convention together with a growing network of European and global partners.

To build a European dataset on the effectiveness of perpetrator work and support perpetrator programmes in showing their positive impact, WWP EN offers the IMPACT Outcome Monitoring Toolkit.